

Kaasrahanud
Euroopa Liit

Eesti
tuleviku heaks

EUROPARC
Sustainable Tourism
in Protected Areas

LAUKIEM UN JŪRAI

Cēsu
rajona lauku
partnerība

ZBA | Ziemeļkurzemes
Biznesa Asociācija

RĒZEKNES NOVADA
PARTNERĪBA

Bogastvo podeželja
ob Dravi in v Slovenskih goricah

LOKALNA AKCIJSKA GRUPA
Medimurski doli i bregi

LAG MURA-DRAVA

ATAHCA

ASSOCIAÇÃO DE DESENVOLVIMENTO DAS
TERRASIAIS DO HO MEM, CÁNDIDO EAVE

Rahvusvaheline LEADER koostööprojekt "GREENPARK"

**Suveülikool Põhja-Portugalis LEADER
tegevusgrupp ATAHCA piirkonnas
Parque Nacional Peneda-Gerês & Parque
Natural do Litoral Norte**

02-08.05.2026

Tegevuse elluviimise sisuline aruanne

2. mai 2026

Suveülikooli esimene päev oli peamiselt logistiline, kuid täitis olulist rolli kogu programmi õnnestumisel. Varahommikune väljalend ning mitmetunnine reis löid osalejatele võimaluse juba teekonna jooksul omavahel tutvavaks saada ning arutada ootusi eesootavale programmile. Selline mitteametlik suhtlus on rahvusvaheliste koostööprojektide puhul oluline, sest loob aluse usalduslikule õhkkonnale ja tõhusale koostööle järgnevatel päevadel.

Porto linna külastus pärast saabumist pakkus esimese sissejuhatuse Portugali kultuuri- ja linnaruumi eripäradesse. Kuigi tegemist ei olnud programmi ametliku sisulise osaga, aitas see osalejatel mõista Portugali ajaloolist ja sotsiaalset konteksti, mis on oluline jätkusuutliku turismi majanduslike aspektide mõtestamisel. Porto arhitektuur, linnakeskkond ja kultuuriline mitmekesisus löid tausta, millele järgnevate päevade sisutegevused loogiliselt toetuda said.

Õhtuks hotelli jõudmine võimaldas osalejatel reisiväsimusest taastuda ning valmistuda intensiivseks õppeprogrammiks. Esimese päeva sujuv korraldus tagas, et kõik osalejad said alustada sisulisi tegevusi värske ja keskendunud meeleoluga, mis on rahvusvahelise õppereisi edukuse seisukohalt oluline.

3. mai 2026

Pühapäev, 03. mai 2026 - Braga ja Guimarães

Braga ja Guimarães on mõlemad ajalooliselt väga olulised linnad Põhja-Portugalis, nende areng on olnud erinev kuid mõlemad pakuvad häid näiteid sellest, kuidas kultuuripärandit saab tänapäeval kasutada piirkonna arengus.

Guimarães mõjub terviklikuma ja kompaktsema ajaloolise keskkonnana. Linna peetakse Portugali sünnikohaks ning selle ajalooline keskus on väga hästi säilinud. Jalutades linnas tekib tunne, nagu oleks astunud tagasi keskaega, kitsad tänavad, kivimajad ja väljakud moodustavad ühtse ja autentse miljöö. Selle keskseks sümboliks on Guimarãesi loss, mis on seotud Portugali riigi kujunemislooga ja esimese kuninga kujunemisega.

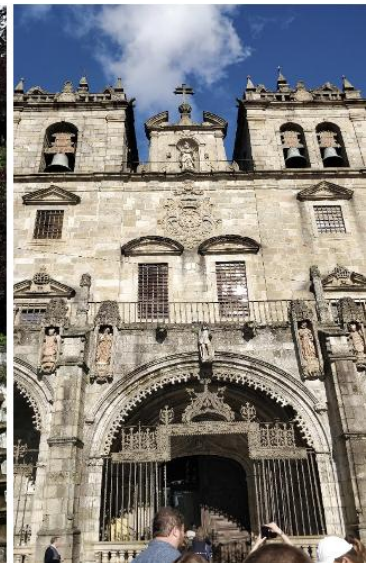

Ajaloolises kontekstis on huvitav ka see, et piirkonna elanikke on varasematel perioodidel nimetatud hispaanlasteks, mis peegeldab Pürenee poolsaare keerulist poliitilist ja kultuurilist ajalugu enne Portugali kui eraldiseisva riigi lõplikku kujunemist.

Tänapäeval on Guimarães suutnud oma pärandit väga teadlikult kasutada.

Linn kandis Euroopa kultuuripealinn 2012 tiitlit, mis andis tugeva tõuke nii kultuurielu kui ka turismi arengule. Lisaks on loodud lahendusi, mis toetavad kohalike kaasatust: näiteks on pühapäeviti mitmed vaatamisväärsused portugallastele tasuta külastamiseks, mis aitab siduda pärandit igapäevaeluga, mitte ainult turismiga.

Bom Jesus do Monte on tuntud palverännaku- ja vaatamisväärsus Braga lähedal. Tegemist on barokkstiilis kirikuga, mis paikneb mäe otsas ning on kuulus oma pika ja sümbolise trepistiku poolest. Trepp koosneb mitmest tasandist, mis kujutavad kristlikke voorusi ja teekonda vaimse puhastumiseni. Kirik valmis 18.–19. sajandil ning pakub lisaks religioossele tähendusele ka kauneid vaateid ümbritsevale maastikule. Kompleks kuulub ka UNESCO maailmapärandi nimekirja.

Braga puhul jäi silma eelkõige selle mitmekihiline ja elav linnakeskkond. Linnas on hästi näha erinevate ajastute kihistused, alates Rooma ajast kuni tänapäevani. Tüüpiline linnaruum koosneb kitsamatest tänavatest, mille ääres paiknevad hooned on sageli kaunistatud rõdude ja aknakastidega, rohelus ja lilled

on osa igapäevasest linnapildist ning loovad hubase ja hoolitsetud atmosfääri. Selline detailirohke ja inimlik linnaruum muudab linna külastajale atraktiivseks ja meeldejäävaks.

Heaks näiteks linna ajaloolisest arengust on Braga katedraal, mida on ehitatud ja täiendatud eri ajastutel vastavalt sellele, kuidas rahastust parasjagu jätkus. See tähendab, et hoones on koos mitmed arhitektuuri stiilid ning see peegeldab otseselt linna ajaloolist arengut ja muutuvaid võimalusi. Selline kihiline ehituslugu annab külastajale arusaama, et pärand ei teki korraga, vaid kujuneb ajas. Santa Bárbara aed on hästi kujundatud haljasala keset ajaloolist linna. See näitab, kuidas rohealad saab siduda kultuuripärandiga ning kasutada neid nii kohalike kui turistide jaoks puhke- ja elamusalana.

Braga ei ole aga ainult ajalooline linn, vaid ka selgelt tulevikku suunatud. Näiteks International Iberian Nanotechnology Laboratory toob linna kõrgtasemel teaduse ja innovatsiooni.

Kokkuvõttes võib öelda, et Braga esindab dünaamilist ja kihilist linnaruumi, kus ajalugu, rohelus, teadus ja religioon põimuvad, samas kui Guimarães pakub selget ja tugevat ajaloolist identiteeti, kus kogu linn toimib kui terviklik pärandikeskkond. Mõlemad lähenemised näitavad, kuidas kultuuripärandit saab teadlikult kasutada turismi arendamisel ja piirkonna identiteedi tugevdamisel.

Päeva kokkuvõtte koostasid Ele Tern ja Tiina Viirna.

4. mai 2026

Fookus: maaettevõtlus, põllumajanduslik mitmekesistamine, geneetiliste ressursside säilitamine ja kestlikkus.

Päev algas seminariga. Tutvusime lähemalt ATAHCA piirkonna ja elluviidud koostööprojektidega. Seejärel saime ülevaate EUROPARC strateegia rakendamisest Peneda-Gerêsi rahvuspargis, tegevuskavast ja edenemisest.

Rühmatöö sisaldas 2 küsimust, olenevalt grupist:

1. Kuidas näidata ettevõtjatele EUROPARC sertifikaadi väärtust? Kuidas neid sertifitseerimise poole suunata?
2. Mis võiks motiveerida ettevõtteid alustama kestlikke tegevusi juba täna? Kuidas aidata ettevõtetel näha kestlikkust oma brändiloo osana, mitte lisakoormusena?

Projektijuht Katrin Suursoo korraldatud rahvusvahelised töögrupid löid ajurünnaku käigus tähendused esitatud küsimustele tuginedes ja esitlesid oma arusaamu seminaril osalejatele Kokku tegutses viis gruppi. Arutelude keskmes oli küsimus, kuidas innustada ja toetada ettevõtteid EUROPARCi sertifitseerimist taotlema.

Tulemusena märgiti EUROPARCi ja kestlikkuse väärtuste, võimaluste ja kasu laialdasem tutvustus, teadlikkuse tõstmine ühiskonnas, mentorlus jm.

Haridusfarmi külastus Bragas

<https://quintapedagogica.cm-braga.pt/>

Quinta Pedagógica de Braga on õppe- ja keskkonnakeskus, õppefarm, mis asub endises talukompleksis, 2,5 hektarilisel maa alal linna kortermajade keskel.

Korraldab **hariduslikke tegevusi** (üle 50 programmi) peamiselt:

- lastele (lasteaed, algkool),
- erivajadustega inimestele,
- eakatele.

Õpetab läbi praktilise kogemuse:

- põllumajandust ja loomakasvatust, looduse mõistmist,
- keskkonnahoidu, säästlike eluviise ja jätkusuutlikkust,
- traditsioonilisi oskusi (nt toiduvalmistamine, käsitöö),
- teadmisi mitmekesisusest,
- pärandkultuuri säilitamine, maaelu ja kohalike tavade elus hoidmine,
- aitab linnainimestel mõista loodust ja põllumajandust, lõimida linna ja maaelu,
- toetab erineva vanuse- ja sihtrühmade õppimist ning koostööd (nt lapsed + eakad).

Meil oli võimalus teha giidiga jalutuskäik ja kogeda selle õppefarmi olemust ja võimalusi. Saime vastused kohapeal tekkinud küsimustele. Lõpu aruteluring toimus siseruumides ja saime juua traditsioonilist ürditeed ja maitsta kohalikku traditsioonilist küpsist, mis maitsesid väga hästi.

Portugali Geenivaramu (Portuguese Germplasm Bank), Merelim S. Pedro

<https://www.inia.vpt/bpgv>

Portugali geenivaramu missiooniks on geneetiliste ressursside kogumine, säilitamine, iseloomustamine, dokumenteerimine ja väärtustamine, et tagada bioloogiline mitmekesisus ja jätkusuutlik põllumajandustootmine nii praegu kui ka tulevikus, BPGV asutati Bragas 1977. aastal eesmärgiga saada taimede geneetilise mitmekesisuse säilitamise struktuuriks. Täna on lisandunud loomse materjali kogumine ja säilitamine.

Portugali geenivaramu on tänapäeval üks maailma suurimaid geneetiliste ressursside säilitamise infrastruktuure, mille kogus on üle 47 000 proovi 150 liigist ja 90 perekonnast, hõlmates teravilju, maitsetaimi ja ravimtaimi, kiudtaimi, sööta, karjamaid ja aianduskultuure. Nüüdseks on lisandunud põllumajanduslike loomade geeni materjal.

Põllumajandusliku bioloogilise mitmekesisuse laia aluse säilitamine on säästva arengu seisukohalt oluline, arvestades selle tähtsust rahvatervise, toiduga kindlustatuse, rahvaste majanduse ja keskkonnakaitse seisukohalt.

Toidu ja põllumajanduse bioloogiline mitmekesisus on inimkonna jaoks üks olulisemaid loodusvarasid. Selle säilitamine ei ole valikuvõimalus, vaid vajadus ja vastutus nii ülemaailmsel tasandil kui ka iga riigi jaoks eraldi.

Lisaks põhjalikule tutvustusele geenipärandi teemal, tööprotsesside kirjeldusele, saime näha ja ehedalt kogeda laboratooriumi ruume, seadmeid ja geenimaterjali. Välitingimustes saime näha geenipärandit, mida säilitatakse taimedena. Tehnoloogia areng pakub geenivaramule avaramadvõimalusi nii materjali uurimisel kui ka sügavkülmutamiseks. Mõistsime, kui oluline on säilitada taimede ja loomade mitmekesisus ja põllumajanduspäränd ja kuidas seda täpsemalt tagatakse.

Päeva kokkuvõtte koostasid Katrin Freyberg ja Ahto Neidek.

5. mai 2026

Hommik algas projekti juhtgrupi kiire koosolekuga.

Mõned päevad enne reisi oli saanud projekti järgmise sündmuse, sügisel Lätis toimuva kohtumise, kava. Seetõttu arutati selle sündmuse detaile. Lepiti kokku, et anname maikuu jooksul teada osalejate arvu, kuid kuna sündmuseni on mitu kuud aega, saadame täpsed nimekirjad enne sündmust. Läti tegevusrühma esindaja selgitas sündmuse maksumuse suurenemise põhjuseid, soov on pakkuda väga heal tasemel kava ning teiselt poolt on transpordi maksumus kallimaks läinud seoses kütuse hindade kasvuga, sellest ka hinna muutus. Eestlased sõidavad Riiga Lux Expressiga, teised partnerid saavad lennukiga. Lennujaama tuleb korraldaja vastu. Kõik partnerid on siiski valmis osalema ja lepiti kokku, et edaspidi proovitakse püsida planeeritud eelarve raames.

Peneda-Gerês Rahvuspargi külastus

Põhifaktid:

Park loodi 1971. aastal ja on Portugali ainus ning vanim kaitsealune rahvuspark. See katab 695,9 km², asudes Põhja-Portugalis Viana do Castelo, Braga ja Vila Reali maakondades. Koos Hispaania Baixa Limia–Serra do Xurési looduspargiga moodustab ta piiriülese biosfäärikaitseala, mille UNESCO tunnustas 2009. aastal.

Loodus ja elurikkus:

Park hõlmab iidseid metsi, majesteetlikke mägesid ja kristallselgeid jõgesid ning graniidist mäevorme, mis on aastatuhandete jooksul kujunenud looduslikeks mälestusmärkideks. Park on oluliseks elupaigaks ohustatud liikidele – Iberia hundile, põdrale ja garrano-ponile (kohalik metshobusetõug) – ning lindudele nagu kuldkotkas.

Kultuuripärand:

Lisaks looduslikule väärtusele on pargis elus kultuuripärand: Lindoso ja Soajo külad kuulsate ühiste viljasalvedega, samuti brandad (suvised mägi-asupad) ja inverneirad (talvised orgudes asuvad elupaigad). Pargis on säilinud ka megaliitsed nekropolid, Rooma teedevõrgu jäljed, lossid, veskid ja terrassitud põllumaad.

Kaitsekorraldus:

Park on saanud PAN Parks sertifikaadi – selle on pälvinud vaid 11 Euroopa parki, mis edendavad looduskaitse, külastajate haldamise ja ökoturismi säästvat strateegiat. Kogu 697 km² on asustatud, kuid rangelt reguleeritud, et ökosüsteemi pidevalt järelvalvata ja hoolikalt majandada.

Gerêsi kogemusest saab Eestile mitmeid praktilisi õppetunde:

1. Piiriülene koostöö – Gerês ja Hispaania looduspark moodustavad ühise UNESCO biosfäärikaitseala. Eesti saaks sarnaselt tugevdada koostööd Läti ja Soome kaitsealadega (nt Soome lahe piirkond).
2. Inimene ja loodus koos – Gerêsis elab pargis ~22 küla, kuid range tsoneerimine tagab looduse säilimise. Eesti rahvusparkides (Lahemaa, Soomaa) on sarnane lähenemine osaliselt kasutusel, kuid kogukondade kaasamist saaks tihendada.
3. Hooajalisuse juhtimine – Gerêsis on suvine ülerahvastatus tõsine probleem. Eesti saaks ennetavalt arendada külastusjuhtimise süsteeme (broneerimisplatvormid, liikluskoormuse hajutamine), enne kui probleemid teravamaks muutuvad.
4. Kultuuripärandi lõimimine looduskaitseks – Gerêsis on Rooma teed, külaarhitektuur ja karjakasvatustava osa pargi identiteedist. Eestis saaks Lahemaal või Matsalus veelgi tugevamalt siduda mõisapärandit ja rannarahva kultuurilugu looduskaitsega.
5. Ökoturismi sertifitseerimine – PAN Parks tüüpi sertifikaat annab rahvusvahelise nähtavuse ja sunnib hoidma kõrget standardit. Eesti kaitsealad võiksid taotleda sarnaseid rahvusvahelisi tunnustusi turismi kvaliteedi tõstmiseks.

Peale lõunat toimus **seminar-arutelu**, kus Peneda-Gerês rahvuspargi arendusühingu esindaja andis ülevaate kahest säätlikkusele suunatud märgisest, mis on Portugalis kasutusel- Europark ja Natural.

Natural on Portugali enda märk, mis on seotud kaitsealadega ja edendab loodusturismi. Märki haldab ICNF(Looduskaitse ja metsade Instituut). Keskendutakse kohalikele toodetele, teenustele ja kogemustele, suunatud on nii kohalikele, kui ka rahvusvahelistele turistidele.

EUROPARC-jätkusuutlik turism kaitsealadel on Euroopa säästva turismi sertifikaat, mille on välja töötanud EUROPARC Föderatsioon, Seda rakendatakse kogu Euroopas, keskendutakse säästva turismi planeerimisele ja haldamisele kaasates sihtrühmi (ettevõtted, ametiasutused).

Natural märgis reklaamib turismitooteid Portugalis, EUROPARC tagab säästva majandamise tavadid laiemal Euroopa tasandil. Märgid saavad toimida samaaegselt ja teineteist täiendada.

Pärast ettekannet toimus ühine arutelu maaelu teemadel. Üle Euroopa on väga suureks probleemiks noorte maalt lahkumine. Arutati kas ja mida saaksime teha, et noored maalt ei lahkuks või pärast õpinguid maale tagasi tuleksid.

Ponte de Lima ajaloolise keskuse külastus

Ponte de Lima on üks Portugali vanimaid linnu, mille ajalugu ulatub tagasi Rooma aega. Linna nime annab kuulus kivisild üle Lima jõe, mille algupärane osa pärineb roomlaste ehitustööst. Roomlased rajasid siia olulise ülekäigu oma sõjateel, kuid legendi järgi kartsid sõdurid jõge, sest arvasid seda olevat müütiline unustuse jõgi Lethe. Hiljem, keskaajal ehitati sillale juurde gooti stiilis kaared, mis annavad sellele tänapäevase ilme. Ajalooline keskus on täis kitsaid tänavaid, kivimaju ja kirikuid, mis peegeldavad linna rikkalikku minevikku.

Ponte de Lima oli oluline kaubanduse ja liikumise sõlmpunkt Põhja-Portugalis. Tänapäeval on linn tuntud oma rahuliku atmosfääri, kaunite jõeäärsete vaadete ja hooldatud parkide poolest. Igal aastal toimuvad siin traditsioonilised laadad ja festivalid, mis hoiavad elus kohalikke kombeid.

Linn on ka populaarne peatuspaik Santiago palverännuteel.

Ponte de Lima ühendab oskuslikult oma ajaloolise pärandi ja tänapäevase elu, pakkudes külastajatele nii ajalugu kui ka looduse ilu.

Päeva kokkuvõtte koostasid Merle Pussak, Sille Noor, Tanel Talve ja Uno Silberg.

6. mail 2026

Cabril Eco Rural - Paula talu

Hommikupoole külastasime Cabril Eco Rurali elustiilitalu, kus meid ootas linatöötuba ja kohaliku toorainega talulõuna. Perenaine Paula on Peneda-Gerêsi rahvusparki kultuuripärandi hoidja — Lissabonis sündinud, kuigi tema juured ulatuvad mitu põlvkonda just sellesse mägipiirkonda. Neliteist aastat tagasi kolis ta linnast lõplikult tagasi, soovides elada looduslähedasemat elu ja rajada ökoturismitalu.

Linatöötuba idee sündis Paula soovist hoida kohaliku pärimust elavana, ilma rahvusparki häirimata. Ta käis kohalike vanemate naiste juures, õppis nende käest lina valmistamise iidseid oskusi ja talletas need teadmised. Nüüd annab Paula seda oskust edasi nii kohalikele lastele kui ka turistidele.

Töötuba käigus näitas Paula lina töötlemise erinevaid etappe, põimides traditsioonilist ja kaasaegset lähenemist. Lina tõmmatakse maa seest välja tervelt, seejärel eraldatakse seemned — seemned kasutatakse järgmise aasta külviks ja seemnekestadest valmistatakse padjatäidet. Põnev oli kuulda, et juba ammu istutati lina maisi kõrvale, sest nii kasvas see paremini. Tänapäeval nimetatakse seda permakultuuriks, vanasti oli see lihtsalt talupoja tarkus.

Paula on teadlikult loobunud rahalistest toetustest. Selle asemel hindab ta inimeste panust ja kaasalöömist — see on tema väärtussüsteemi keskmes.

Kuna talus pole elektrit, valmistati kogu grupi lõuna lahtisel tulel väliköögis. Toidu valmistamisse oli kaasatud kogu naispere, vanaemast lasteni. Lauas olid kohalikud oliivid, traditsiooniline vorst, lambaliha, keedukartulid ja oad — tüüpiline Portugali maaköök oma kõige ehedamal kujul.

Paadisõit ja Gerêsi mägiküla

Pärastlõunal sõitsime paadiga Rio Cávado tehisjärvel ja peatusime põgusalt väikeses Gerêsi mägikülas. Piirkond on tuntud oma kristalliselgete ojade, termaalveeallikate (Termas do Gerês) ja iidsete külade pooldest — ideaalne paik aeglaseks turismiks.

Keen Tours — kogukonnapood ja tegevuskeskus

Õhtupoole külastasime Keen Toursi kogukonnapoodi ja tegevuskeskust, kus eestvedaja tutvustas oma reisikorraldusettevõtte tegemisi. Keen Tours on perefirmatöötav ökoturismiettevõtte Põhja-Portugali Peneda-Gerêsi rahvusparkis (UNESCO biosfäärikaitseala) ning pakub giidiga loodus-, jalgratta- ja

kultuuripärandi retki. Iga elamuse aluseks on sügav austus looduse, kohaliku elulaadi ja mägikogukondade vastu.

Ettevõtte on sertifitseeritud rahvusvahelise **biosfääri tunnustuse** programmiga, mis on otseselt seotud ÜRO säästva arengu eesmärkidega. Tegu on struktureeritud, mõõdetava ja läbipaistva lähenemisega, mitte pinnapealse "roheline turundusega". Keen Tours teeb koostööd teadusasutustega bioloogilise mitmekesisuse ja maastikuhoolduse projektides ning toob uusimad teadmised otse turismitoodetesse. Nende algatus edendab kohalikke väiketootjaid, käsitööd ja regionaaltooteid — kõike lühikeste tarneahelate ja õiglase kaubanduse põhimõttel. Reisijaid ei panda lihtsalt vaatleja rolli: neid kaasatakse aktiivselt kohalikkude ellu traditsiooniliste tegevuste kaudu nagu karjakasvatus ("Shepherd For a Day"), leivaküpsetamine ja ühismaade haldamise tutvustamine.

Õhtusöök Gerês Equi'Desafios turismitalus

Päeva lõpetasime õhtusöögiga kohaliku reisikorraldaja Miguel Faria juures. Saateks esines folkmuusikagrupp, kus laulsid kõrvuti väikesed lapsed ja vanemaelised. Repertuaaris olid vanad rahvalaulud, mida varem lauldi põllutöö kõrvale, et igavust peletada ja töömeelt hoida.

Mida saame eestlastena sellest päevast õppida?

1. **Pärimust kantakse edasi inimeste, mitte muuseumide kaudu.** Paula linatöötuba näitab, et kultuuripärand jääb elama siis, kui keegi võtab vastutuse ja seob selle igapäevase külalislahkusega. Eestis on samasuguseid varjul olevaid oskusi (linakasvatus, taimevärvimine, sepatöö, leivaküpsetamine) palju — tarvis on lihtsalt inimest, kes need käest võtab ja külalistele avab.

2. **Mitme põlvkonna kaasamine annab kogemusele hinge.** See, et Paula juures küpsetasid lõunat lapsest vanaemani, ja et õhtusöögil esinesid samamoodi kõik vanusegrupid, on kogemus, mida ükski "professionaalne" pakkuja järele ei tee. Eesti mõisaturismis ja talumajutuses tasub teadlikult kaasata pere ja kogukonna inimesi, mitte ainult palgalist personali.
3. **Vähem on rohkem — lahtine tuli, elektrita köök, aeglane tempo.** Mugavuste puudumine pole defekt, vaid eristumise allikas. Linnainimene tahab kogeda midagi, mida tema igapäev ei paku. Eesti kontekstis tähendab see julgust pakkuda nõksu lihtsamat: ahjuleiba küpsetamine, suitsusaun, õuetuli, käsitsi tehtud asjad.
4. **Rahvusvaheline sertifikaat annab usaldust välisturul.** Keen Toursi Biosphere-sertifikaat on müügiargument eelkõige välismaalastele, kes ei tunne kohalikku konteksti. Eesti ettevõtjatel tasub kaaluda Green Key, Europarc või Biosphere'i taotlemist.
5. **Ühenduse loomine maastikuga, mitte selle "tarbimine".** Keen Toursi sõnum on, et turist peab maastikku **mõistma**, mitte ainult vaatama. Sama põhimõte sobib Matsalu konteksti suurepäraselt: linnuvaatlus pole pelgalt liikide loendamine, vaid lugu rändest, kohalikest peredest, märgalade taastamisest ja Läänemere ökosüsteemist.
6. **Aeglane turism kui positsioneerimisstrateegia.** Gerêsi piirkond on tahtlikult positsioneeritud "slow tourismi" sihtkohaks. Eesti läänerannik (Matsalu, Haapsalu, Pärnumaa rannikuäärsed alad) on selleks samuti looduslikult ette valmistatud — küsimus on, kas suudame seda kollektiivselt brändilooks koondada, mitte üksikute majade kaupa konkureerida.
7. **Folkmuusika kui maitseelamuse osa.** Õhtusöök kohaliku muusika saatel pole "esinemine" — see on osa söögielamusest. Eesti pärimusmuusika, regilaul ja kohalik folkloor on sama tugev pluss, mida tasub teadlikult lõimida nii peoõhtute kui seminaride menüüsse. Altmõisas oleks see näiteks loomulik osa igal aastaajal, ning oleme seda varasemalt põgusalt ka katsetanud. Saime sellest julgust juurde jätkata.

See päev näitas, et tõsiseltvõetav ökoturism ei ole tehnoloogia või sertifikaadi küsimus — see on inimeste, lugude ja austuse küsimus, mille raami ümber saab ehitada nii pärimuse, kogukonna kui ka kestliku majandusmudeli.

Päeva kokkuvõtte koostasid Anna-Regina Kabral ja Nele Sõber.

7. mai 2026

Neiva jõe keskkonnaorganisatsioon

Neiva jõe orus tegutseb keskkonnaorganisatsioon [Associação Rio Neiva – Defesa do Ambiente](#). Tegemist on 1989. aastal loodud mittetulundusühinguga, mille eesmärk on Neiva jõeoru looduse ja kultuuripärandi hoidmine ning keskkonnateadlikkuse suurendamine. Organisatsioon tegutseb Esposende piirkonnas ning ühendab looduskaitse, kogukonnatöö, hariduse ja kestliku turismi.

MTÜ korraldab keskkonnahariduse programme, töötubasid ja kogukonnaüritusi ning arendab loodus- ja aktiivturismi tegevusi, nagu kanuu-, SUP- ja matkaprogrammid. Nende projektid keskenduvad kohaliku identiteedi tugevdamisele, avaliku ruumi arendamisele ja kogukonna kaasamisele. Näiteks projektid "Minante" ja "Neiva Flows" ühendavad looduse, kultuuri ja loovlahendused, et muuta jõeäärne ala atraktiivsemaks nii kohalikele kui külastajatele.

MTÜ korraldab aastas ligi 500 erinevat tegevust aastas, millest võtab osa ca 9000 inimest.

Organisatsiooni tegevus on hea näide sellest, kuidas keskkonnakaitset, kogukonnaalgatusi ja kestlikku turismi saab arendada ühtse tervikuna.

Peale ühingu tegevuste tutvustust ol meilei tegevusteks ette valmistatud 4 töölauda erinevate loodusega seotud teemade tutvustuseks ning ühine matk mööda matkarada Atlandi ookeani äärde.

Neiva jõe suue ja Atlandi ookean

Neiva jõe suue ja Atlandi ookeani rannik on Esposende piirkonna üks olulisemaid loodusmaastikke. Neiva jõgi suubub ookeani laia ja looduslikult säilinud suudmealana, kus kohtuvad magevesi, rannikumadalikud, luigestik ja ookean. Ala on oluline elupaik paljudele linnu- ja taimeliikidele ning kuulub kaitstavate loodusväärtuste hulka.

Jõesuudme piirkonda iseloomustavad liikuvad liivaluited, rannaniidud ja märgalad, mis aitavad kaitsta rannikut erosiooni eest ning loovad elupaiku rändlindudele ja veeliikidele. Piirkonnas on rajatud matkarajad ja vaatepunktid, mis võimaldavad loodust kogeda ilma keskkonda kahjustamata.

Atlandi ookean mõjutab tugevalt kogu piirkonna maastikku ja eluviisi. Tugevad tuuled, looded ja avatud rannajoon kujundavad pidevalt rannikut ning annavad piirkonnale erilise loodusliku iseloomu. Samal ajal on ookean kohaliku identiteedi oluline osa – seotud kalanduse, rannakultuuri ja tänapäeval üha enam ka loodus- ja aktiivturismiga.

Õppereisi käigus oli hästi näha, kuidas Neiva jõe suuet ja ranniku looduskeskkonda kasutatakse kestliku turismi arendamisel. Küllastajatele suunatud tegevused, nagu matkarajad, vaateplatvormid, loodusretked ja keskkonnaharidus, on seotud piirkonna loodusväärtuste hoidmisega ning aitavad tuua küllastajaid looduskeskkonda koormamata.

Esposende Keskkonnahariduse Keskus

Esposende Keskkonnahariduse Keskus **Centro de Educação Ambiental** tegutseb Esposende Ambiente eestvedamisel. Centro de Educação Ambiental on Esposende piirkonna keskkonnahariduskeskus, mille eesmärk on suurendada elanike ja külastajate teadlikkust keskkonnast, loodusressursside hoidmisest ja kehtlikest eluviisidest. Keskust haldab kohaliku omavalitsuse ettevõtte Esposende Ambiente, mis vastutab piirkonnas vee-, jäätme- ja keskkonnakorralduse eest. Keskus ühendab praktilise keskkonnahariduse, kogukonnatöö ja looduse tutvustamise.

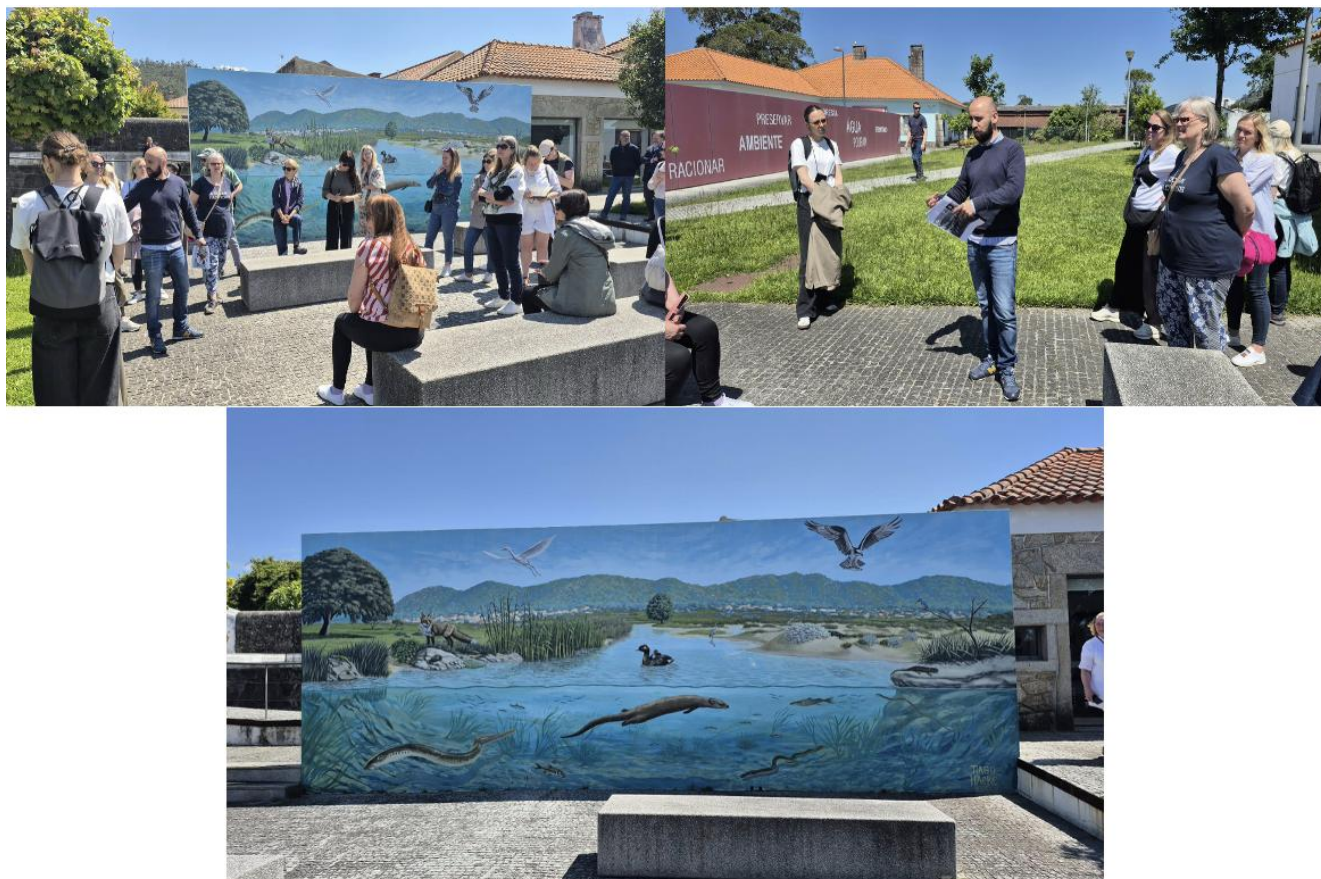
Keskuse tegevus keskendub eelkõige koolidele ja noortele, kuid programmid on suunatud ka peredele, kogukondadele ja külastajatele. Korraldatakse õppepäevi, töötubasid, loodusretki ja praktilisi tegevusi, kus käsitletakse näiteks vee säästmist, jäätmete liigiti kogumist, ringmajandust, kliimamuutusi, elurikkust ja rannikuökosüsteeme. Õppetegevused on üles ehitatud võimalikult praktiliselt ning seotud kohaliku looduskeskkonnaga.

Oluline osa keskuse tööst on piirkonna loodusväärtuste tutvustamine. Esposende rannikuala, luideestik, jõed ja märgalad on osa Natura 2000 võrgustikust ning keskus kasutab neid alasid aktiivselt õppekeskkonnana. Programmid aitavad mõista, kuidas inimtegevus mõjutab rannikut ja veekeskkonda ning kuidas looduskeskkonda igapäevaste valikutega paremini hoida.

Lisaks haridustegevusele korraldab keskus kampaaniaid ja kogukonnaüritusi, mis kaasavad kohalikke elanikke keskkonnateemadesse. Näiteks viiakse läbi koristusaktsioone, puude istutamisi, loodusvaatlusi ja teavituskampaaniaid jäätmete vähendamise või vee säästmise teemadel. Keskuse roll ei ole ainult teadmiste jagamine, vaid ka inimeste aktiivne kaasamine keskkonnahoidu. Üks põnev viis, kuidas lastele keskkonnaharidust jagatakse, on läbi nukuteatri etenduste.

Õppereisi vaates oli keskuse tegevus hea näide sellest, kuidas keskkonnaharidust kasutatakse piirkonna kestliku arengu tööriistana. Haridus, kogukond ja turism on seotud üheks tervikuks ning looduskeskkonda käsitletakse piirkonna olulise väärtuse ja identiteedi osana.

Portugali palverännutee – Portuguese Coastal

Portugali Coastal Camino ehk Portugali rannikutee on üks Santiago de Compostela palverännaku populaarsemaid marsruute. Tee algab enamasti Portost ning kulgeb mööda Atlandi ookeani rannikut läbi väikeste kalurikülade, rannalinnade ja loodusalade Hispaania suunas. Marsruut ühendab omavahel kultuuripärandi, kohaliku elu ja ranniku looduse ning on viimastel aastatel kiiresti populaarsust kogunud ka nende seas, kes ei liigu teel religioossetel põhjustel, vaid otsivad aeglast ja vahetut reisimiskogemust.

Rannikutee eripära on selle vahelduv maastik. Teekond kulgeb promenaadidel, laudteedel, rannaradadel ja väikestes küldes otse Atlandi ookeani ääres. Paljudes kohtades on tee seotud kohalike kogukondade ja väikeettevõtetega ning palverändurid kasutavad kohalikke kohvikuid, poode ja majutuskohti. Seetõttu on Caminost saanud oluline piirkondliku turismi ja kohaliku ettevõtluse toetaja.

Oluline osa Camino kogemusest on **alberged ehk palverändurite hostelid**. Need on lihtsad ja taskukohased majutuskohad, mis on mõeldud eelkõige jalgsi või rattaga liikuvatele palveränduritele. Alberged võivad olla kohalike omavalitsuste, kirikute, MTÜde või eraettevõtjate hallatavad. Tavaliselt on tegemist ühismagamistubadega, kus on olemas pesemisvõimalused, köök või ühine puhkeala.

Alberged ei ole ainult majutuskohad, vaid oluline osa Camino sotsiaalsest kultuurist. Need loovad võimaluse kohtuda teiste ränduritega, jagada kogemusi ja liikuda aeglasemas rütmis. Paljud väiksemad kogukonnad on albergete kaudu saanud võimaluse tuua külastajaid piirkonda, kuhu tavaturism sageli ei jõua. Portugalis on viimastel aastatel investeeritud nii avalike kui eraalbergete arendamisse ning Caminoga seotud teenused on muutunud paljude rannikuäärsete piirkondade jaoks oluliseks majanduslikuks võimaluseks.

Reisil tutvusime ühe tüüpilise albergega S.Miguel Marinhas, mida haldab kohalik Punane Rist.

Anu Lomp andis ülevaate Eestisse rajatavast Olaviteest, millega on algust tehtud Saaremaal, kus on kaardistatud esmane raja idee ja jõutud maaomanikega läbirääkimiste etappi. Teekonna rajamine ja selle

lähedusse jäävate ettevõtjate võrgustiku loomine on Saarte Koostöökogu oluline tegevusfookus rahvusvahelises projektis Greenpark.

Viana do Castelo

Viana do Castelo on ajalooline sadamalinn Põhja-Portugalis Atlandi ookeani ja Lima jõe ääres. Linn on tuntud tugeva merenduspärandi, hästi säilinud vanalinna ja rannikumaastike poolest ning seda peetakse üheks Portugali atraktiivsemaks väiksemaks linnaks.

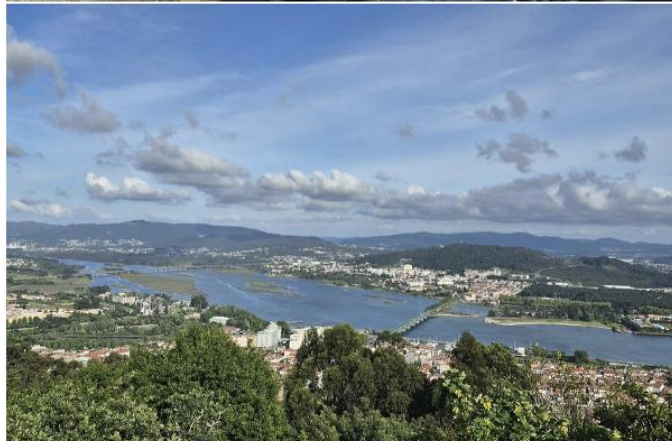
Viana do Castelo kujunes oluliseks sadama- ja laevaehituskeskuseks juba keskajal ning merendus mõjutab linna identiteeti tänaseni. Vanalinnas on palju renessansi- ja barokkstiilis hooneid, kitsaid

tänavaid ja ajaloolisi väljakuid. Linna keskuseks on Praça da República väljak koos ajaloolise raekoja ja purskkaevuga.

Linna üks tuntumaid sümboleid on mäe otsas asuv **Sanctuary of Santa Luzia kirik** ja vaateplatvorm, kust avaneb vaade linnale, Lima jõe ja Atlandi ookeanile. Sinna pääseb nii autoga kui funikulööriga.

Viana do Castelo on oluline peatuspaik ka Portugali Coastal Caminol. Linn ühendab aktiivse sadama, ranniku, kultuurisündmused ja aeglase rändamise kultuuri. Piirkonnas on populaarsed surfamine, lohesurf, matkarajad ja rattateed ning linn panustab tugevalt kestlikku turismi ja avalikku ruumi.

Linna ümbruses paiknevad pikad liivarannad, luigestik ja loodusrajad, mis seovad linnakeskkonna otse ookeaniga. Õppereisi vaates oli hästi näha, kuidas Viana do Castelo ühendab ajaloolise linnaruumi, ranniku looduskeskkonna ja tänapäevase turismiarenduse üheks tervikuks.

8. mai 2026

Suveülikooli viimane päev oli pühendatud tagasisõidule, kuid kujunes sisuliselt oluliseks refleksiooni- ja koostööpäevaks. Varahommikune väljasõit Porto lennujaama ning sellele järgnenud mitmetunnine reisiperiood löid loomuliku keskkonna, kus osalejad said rahulikult läbi arutada nädala jooksul kogetut, jagada muljeid ning sõnastada esimesi ideid edasiseks koostööks.

Lennujaamas ja lennureiside ajal toimusid mitmed sisukad arutelud Eesti tegevusrühmade – Arenduskoja, Ida-Harju Koostöökoda, Saarte Koostöökogu ja Kodukant Läänemaa – esindajate vahel. Arutelud keskendusid sellele, milliseid Portugali praktikaid oleks võimalik kohandada Eesti oludesse, millised teemad vajavad täiendavat uurimist ning milliseid koostöövõimalusi võiks arendada järgmistes projektietappides. Eraldi käsitleti ka sügisel Lätis toimuva kohtumise ettevalmistust ning seda, kuidas Portugali kogemused võiksid toetada järgmise rahvusvahelise sündmuse sisulist ülesehitust.

Refleksioon näitas, et osalejad hindasid kõrgelt nii Portugali kogukonnapõhiseid algatusi, kaitsealade juhtimismudeleid kui ka ettevõtjate rolli kestliku turismi arendamisel. Mitmed osalejad tõid välja, et Portugali näited aitasid paremini mõista, kuidas siduda majanduslik jätkusuutlikkus kogukonna identiteedi ja kultuuripärandi hoidmisega – teema, mis on oluline ka Eesti maapiirkondade arengus.

Kojusõit ei olnud seega pelgalt logistiline tegevus, vaid oluline osa õppereisi tervikust. See võimaldas osalejatel struktureerida oma mõtteid, sõnastada esialgseid järeldusi ning tugevdada partnerlussuhteid, mis on rahvusvahelise koostööprojekti jätkusuutlikkuse seisukohalt võtmetähtsusega.